EPOCA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Ioan MANCAŞ
Laurenţiu CHIRIAC

Într-însul găsise poporul românesc cea mai deplină şi mai curată icoană a sufletului său: cinstit şi harnic, răbdător fără să uite şi viteaz fără cruzime, straşnic în mânie şi senin în iertare, răspicat şi cu măsură în grai, gospodar şi iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale, care i se par că vin printr-însul de aiurea şi de mai sus.
N. Iorga

Epoca lui Ştefan cel Mare reprezintă pentru istoria Moldovei cea mai rodnică perioadă din existenţa sa, întrucât atunci ţara a cunoscut o dezvoltare politică, economică, socială şi culturală fără precedent, dar şi o maximă înflorire a culturii sale materiale şi spirituale. Recunoscută ca o importantă putere statală în zona de sud-est a Europei medievale, Moldova lui Ştefan cel Mare a devenit în timp liberă, semeaţă şi deschisă către viitor.

Domn al Ţării Moldovei între anii 1457-1504, Ştefan cel Mare s-a urcat pe tronul tatălui său şi a înţeles că adevărata putere a Moldovei nu este dată de întinderea pământului şi nici de abundenţa resurselor sale, ci de munca, principiile morale şi seriozitatea cu care un popor îşi croieşte destinul său[1]. Astfel, cu o mână de fier, el a asigurat liniştea şi ordinea internă şi apoi a reîntregit hotarele ciopârţite ale ţării. Deşi puternicele state vecine se aflau la apogeul gloriei şi expansiunii lor, Ştefan a reuşit totuşi să se facă respectat şi apreciat de conducătorii acestora, după ce în bătăliile de pe câmpurile de luptă i-a învins. Grele au fost pentru moldoveni acele vremuri, în care marele domn a cerut Europei creştine să vină alături de el şi să apere ce trebuia atunci: **credinţa şi onoarea cavalerească**.

În starea sufletească a aşteptărilor de reînnoire ce se anunţau, a nesiguranţei tronului şi a neîncrederii unora în destinul pe care Moldova urma să-l aibă, domnia marelui voievod a fost una fermă, căci el era hotărât să meargă pe noul drum ce i se deschisese. De aici s-a pornit către instaurarea unei vieţi normale în Ţara Moldovei, către fundamentarea şi trăinicia instituţiilor statului, dar şi către instituirea unor raporturi fireşti între domnie şi boieri, pe de o parte şi între voievod şi oamenii ţării, pe de altă parte. Mai mult decât atât, strălucitoarele victorii ale lui Ştefan contra ungurilor la **Baia** (14-15 decembrie 1467), împotriva turcilor la **Vaslui** (10 ianuarie 1475) şi contra polonilor la **Codrii Cosminului** (26 octombrie 1497) au arătat nu numai calităţile de bun strateg militar ale domnului, dar şi ideea de bază după care s-a călăuzit în relaţiile cu ţările vecine: aceia de a nu se afla simultan în conflict cu mai mulţi adversari.

Circumscrisă imperativelor vremii, domnia lui Ştefan cel Mare a dovedit o înţelegere superioară a intereselor sale din acel moment, pe care le-a rezolvat în spiritul tendinţelor fundamentale ale dezvoltării istorice româneşti. Promovarea instituţiei monarhice pe primul plan al vieţii de stat constituia reflexul direct al procesului de transformare a domniei.

Dincolo de satisfacerea propriului deziderat dinastic, Ştefan cel Mare a dovedit o mare capacitate de adaptare la cerinţele situaţiei interne şi internaţionale a momentului, punând la

1 Nicolae Grigoraş, *Moldova lui Ştefan cel Mare*, Iaşi, Editura Junimea, 1982, p.6.

baza puterii sale politice adeziunea categoriilor mijlocii şi inferioare ale societăţii; el a izbutit să realizeze un anumit echilibru social cu marea boierime, precum şi o conlucrare generală, absolut necesară marilor eforturi şi înfăptuiri din vremea domniei sale.

Ştefan cel Mare a aplicat cu stricteţe principiul clar care arată că „dacă nu ştii să construieşti, nu dărâma!“, iar opera sa concretă de vrednicie, înţelepciune, vitejie şi de genială clarviziune a demonstrat pe deplin acest lucru. A fost o operă neasemuită şi extrem de benefică pentru Ţara Moldovei. Marele domn a acordat întotdeauna o atenţie cuvenită dezvoltării negoţului, meşteşugurilor şi bunăstării poporului său şi a fost un adevărat „ziditor de ţară“[2]. El a construit cetăţi şi curţi domneşti, dar – mai ales – a ctitorit acele „candele aprinse şi lumini de veghe şi tărie sufletească“[3]. Astfel, într-o epocă de sinteze creatoare, **arta şi cultura ştefaniană** au îmbinat înţelepciunea cuvântului cu frumuseţea imaginii. O artă senină şi luminoasă, deopotrivă, în care credinţa ortodoxă şi viaţa specific medievală s-au îngemănat. Frumuseţea artei epocii lui Ştefan se (re)prezintă în sine, simplu şi măreţ, tronând misterios peste timp.

Efortul încununat de succes de a apăra independenţa Moldovei s-a sprijinit pe larga adeziune a populaţiei ţării la politica de întărire a puterii centrale. La sfârşitul îndelungatei sale domnii, cu preţul a numeroase lupte şi războaie, Ştefan a lăsat Ţării Moldovei un statut internaţional mult superior celui din vremea când a preluat domnia. Folosind cu egală măiestrie armele diplomaţiei şi pe cele ale războiului, voievodul a reuşit să limiteze considerabil imixtiunea marilor puteri vecine (Ungaria, Polonia şi Imperiul Otoman) în viaţa internă a Moldovei, ţară care a jucat tocmai atunci un rol important în relaţiile internaţionale din Europa Răsăriteană.

Numai prin astfel de realizări, acest „atlet al Creştinătăţii“ a putut crea o lume nouă pe care a învăţat-o să-l asculte, să i se supună, să fie întotdeauna alături de el, iar prin exemplul său personal a format caractere şi a reuşit să rămână pe veci în mintea şi inima românilor.

Ştefan cel Mare a fost preţuit şi iubit de toţi românii tocmai fiindcă şi-a urmărit cu consecvenţă şi cu o voinţă de fier aplicarea planurilor de mărire a fiinţei statale, având credinţa nestrămutată în viitorul luminos al neamului său. De la Hotin până la Cetatea Albă şi Chilia, de la Suceava până la Neamţ şi Bacău, de la Iaşi şi Vaslui până la Bârlad, Tecuci şi Galaţi şi oriunde trăiesc români s-a vorbit şi se vorbeşte mereu despre marile sale izbânzi, deşi de la trecerea sa din viaţă s-a scurs o jumătate de mileniu, timp în care poporul a îndurat umilinţe, invazii şi răşluiri de teritorii, dar şi bucuria de a se reîntregi sub falnica umbră a gloriei strămoşului lor moldav.

În ziua de 2 iulie 1504, Ştefan-vodă „se stingea de moarte blândă în măreaţa sa Moldovă, într-o desăvârşită pace ce se boltea asupra întregii ţări pe stâlpii puternici ai biruinţei sale“[4]. „Deşi candela aprinsă deasupra mormântului său a mai pâlpâit, amintirea sa a luminat întotdeauna marea biserică a conştiinţei neamului“[5]. Uneori mai tare, alteori mai slab, dar nici un vânt năpraznic încă n-a putut-o stinge. Şi astăzi ea se înalţă puternică, în marea flacără de mândrie şi recunoştinţă ce porneşte din toate inimile noastre la pomenirea celor 500 de ani de la păşirea în odihnă veşnică a „marelui împărat al românimii“[6].

Aşadar, pagina de istorie a vremurilor lui Ştefan va fi păstrată pe veci de răzeşii timpurilor noastre într-un ştergar şi pusă la loc ferit pe grinda casei sau după icoane.

2 Nicolae Iorga, *Istoria lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1904, p.12.

3 *Ibidem*, p.16.

4 *Ibidem*, p.116.

5 *Ibidem*, p.116.

6 *Ibidem*, p.126.

DESCHIDEREA ANULUI „ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT“
Vaslui, 10 ianuarie 2004

2004 – ANUL „ŞTEFAN CEL MARE ŞI SFÂNT“ – reprezintă un bun şi necesar prilej pentru poporul român de a comemora cei 500 de ani de la păşirea în eternitate a marelui voievod şi, totodată, o fericită ocazie pentru Europa creştină de a-i aduce un pios omagiu, prin manifestările care au fost organizate sub egida UNESCO.

Amintirea vie a celui mai mare domn al Ţării Moldovei constituie un fapt de mândrie şi recunoştinţă, concretizat deja prin amplele acţiuni cultural – ştiinţifice care au avut loc la Vaslui, în data de 10 ianuarie 2004, în cadrul festivităţilor de deschidere a anului „Ştefan cel Mare şi Sfânt“. Aceste activităţi au fost onorate de prezenţa preşedintelui României, a ministrului Culturii şi Cultelor, a mitropolitului Daniel al Moldovei şi Bucovinei, a unor parlamentari şi a unor înalte feţe bisericeşti, precum şi a unor oficialităţi locale. Programul manifestărilor a fost conceput şi realizat de Prefectura judeţului Vaslui, Consiliul judeţean Vaslui, Primăria municipiului Vaslui, Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare“ din Vaslui şi, nu în ultimul rând, de Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional a judeţului Vaslui, iar aceste festivităţi s-au desfăşurat sub înaltul patronaj al Preşedinţiei României şi al Guvernului României, prin Ministerul Culturii şi Cultelor.

Manifestările din 10 ianuarie 2004 au debutat la Complexul monumental „Podul Înalt“ de la Băcăoani, prezentat invitaţilor de către Ioan Mancaş, directorul Muzeului Judeţean „Ştefan cel Mare“, după care ele au continuat în centrul civic al municipiului Vaslui cu un TE DEUM, onorul militar şi depunerile de coroane la statuia marelui voievod. A urmat apoi cuvântul de deschidere a preşedintelui Ion Iliescu, după care alocuţiunile academicianului Răzvan Theodorescu - ministrul Culturii şi Cultelor, ale mitropolitului Daniel al Moldovei şi Bucovinei, precum şi cele ale oficialităţilor locale.

În cadrul acestor ample activităţi a avut loc şi simpozionul ştiinţific cu tema *Ştefan cel Mare şi Sfânt - 500*, la care au participat, de asemenea, preşedintele Ion Iliescu, ministrul Culturii şi Cultelor, mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, importanţi oameni de cultură şi renumiţi istorici, precum şi un numeros public. Moderatorii acestei acţiuni au fost academicianul Răzvan Theodorescu şi Ioan Mancaş, directorul muzeului vasluian. După ce primarul Victor Cristea i-a înmânat preşedintelui ţării cheia oraşului Vaslui, ministrul Culturii şi Cultelor a sintetizat toate marile realizări ale artei şi culturii epocii lui Ştefan cel Mare, evidenţiind monumentalitatea şi trăinicia acestora, ca şi inovaţiile şi originalitatea lor.

Preşedintele României a apreciat calitatea manifestărilor şi a vorbit despre importanţa anului „Ştefan cel Mare şi Sfânt“. Mitropolitul Daniel al Moldovei şi Bucovinei a evidenţiat sacralitatea faptelor şi a personalităţii marelui voievod, invocând minunatele sale ctitorii şi rolul de “apărător al credinţei” pe care l-a avut Ştefan cel Mare

Academicianul Ştefan Ştefănescu, prof. univ. dr. Victor Spinei, prof. univ. dr. Constantin Rezachevici şi prof. univ. dr. Ştefan Sorin Gorovei au fost istoricii de renume care au dat o înaltă ţinută ştiinţifică acestui simpozion, prin calitatea comunicărilor şi prin excelenta lor prestaţie. Cu toţii au reliefat complexa personalitate şi epoca de glorie a marelui Ştefan, evidenţiindu-i faptele şi reverberaţiile acestora peste timp, insistându-se asupra strălucitei victorii de la Vaslui-Podul Înalt (10 ianuarie 1475). Astfel, publicul prezent a avut parte de

exemplare lecții de istorie ştefaniană. De asemenea, au mai prezentat interesante comunicări dr. Alexandru Artimon de la Bacău, dr. Vasile Demciuc de la Suceava şi prof. Dan Ravaru din Vaslui. În fine, reuşita acestei acțiuni - organizată de muzeul vasluian – a fost dată de calitatea tuturor comunicărilor şi, nu în ultimul rând, de calitatea auditoriului.

Totodată, în calitate de instituție culturală organizatoare, Muzeul Județean Vaslui - care poartă numele marelui domn - a găzduit o frumoasă expoziție dedicată epocii şi personalității lui Ştefan cel Mare, cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la trecerea în veşnicie a acestui binecuvântat voievod. Expoziția a fost concepută de Ioan Mancaş – director al instituției- şi muzeograf Laurențiu Chiriac, iar vernisarea sa a avut loc pe 10 ianuarie 2004, în cadrul acestor festivități de deschidere a anului „Ştefan cel Mare şi Sfânt".

Cu o tematică extrem de generoasă, expoziția a urmărit etalarea cronologică şi ştiințifică a tuturor obiectelor de patrimoniu, în aşa fel încât ea să ilustreze câteva idei principale, cum ar fi: reflectarea în artă şi literatură a personalității şi epocii marelui Ştefan; evidențierea strălucitei izbânzi de la Vaslui-Podul Înalt, precum şi a importanței şi ecourilor sale internaționale; ilustrarea calităților şi faimei marelui domn de „ziditor de țară" şi de „apărător al credinței", concretizate în expoziție prin prezența fie a unor obiecte sugestive pentru prosperitatea culturii materiale şi spirituale a epocii, fie a minunatelor exponate de cult care provin de la câteva ctitorii ştefaniene din zonă.

După cum lesne se poate observa, bunurile culturale au putut fi grupate în trei mari secvențe, constituite de fapt în subteme: *1. Epoca şi personalitatea lui Ştefan cel Mare*; *2. Lupta de la Vaslui-Podul Înalt (10 ianuarie 1475)*; *3. Arta şi cultura din timpul lui Ştefan cel Mare*. Acest grupaj a fost posibil datorită colaborării fructuoase cu muzeele din Suceava, Iaşi, Piatra Neamț, Bacău, Roman, Bârlad şi chiar Muzeul Eparhial Huşi - organizatoare, alături de instituția vasluiană, a acestei expoziții. Multe din obiectele etalate provin de la cele mai reprezentative Curți domneşti din Moldova: Suceava, Iaşi, Piatra Neamț, Bacău, Roman, Vaslui, Bârlad etc., dar şi de la bisericile ctitorite de Ştefan la Piatra Neamț, Iaşi, Vaslui, Huşi şi Dobrovăț. Alte bunuri de patrimoniu existente în expoziție au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei, Cetatea Neamțului, Cetatea Romanului şi, nu în ultimul rând, la vestita Cetate de pământ de la Bârlad. De asemenea, o parte din obiecte - cum ar fi cele de decor exterior de la Mănăstirea Probota (ctitorie rareşiană) - doresc să sugereze epoca de sinteze creatoare a marelui voievod, dar şi influențele sale ulterioare asupra culturii şi civilizației medievale din Moldova.

Interesante pentru reliefarea personalității lui Ştefan sunt bustul marelui domn, realizat din bronz de sculptorul Emil Bârleanu, precum şi picturile Iuliei Hălăucescu şi Rodicăi Lazăr care ni-l portretizează pe voievod într-o ipostază somptuoasă şi plină de eleganță maiestuoasă. De asemenea, un frumos basorelief surprinde momentul înscăunării domnului pe tronul Țării Moldovei, după „ungerea" făcută de mitropolitul Teoctist. În acelaşi timp, o serie de obiecte valoroase - cum ar fi: coifuri, cămăşi de za, vârfuri de suliițe şi de lance, cahle, piese de cult etc. din secolele XV-XVI - pun în evidență o epocă de glorie şi mari înfăptuiri. Tot în legătură cu bunăstarea acelor vremuri, am considerat benefică şi necesară pentru public expunerea cunoscutului tezaur de la Schinetea (comuna Dumeşti, județul Vaslui), un tezaur apreciabil de monede şi obiecte de podoabă din epoca ştefaniană. În aceeaşi idee a ilustrării epocii lui Ştefan şi a faimei de care s-a bucurat,

am încercat să sugerăm şi cu obiecte sugestive din secolele ulterioare tot ceea ce s-a creat după acest minunat veac XV moldav, ca o rezonanţă a sa peste timp.

O altă secvenţă importantă din cadrul acestei expoziţii a constituit-o reprezentarea bătăliei de la Vaslui-Podul Înalt şi a ecoului internaţional al acesteia. Pe lângă planul bătăliei din 1475 - realizat pe suport din piele după planul pe care îl concepuse generalul Cupşa - am etalat o serie de arme (vârfuri de lance şi de săgeţi, buzdugane, spade, halebarde, arbalete etc.) şi de steaguri de luptă care să amintească publicului de încrâncenarea de forţe de atunci. Pe un frumos basorelief este reprezentată o scenă din lupta de la Vaslui. De asemenea, vitejia marelui voievod şi a oştenilor săi a fost ipostaziată şi în picturile lui Dan Hatmanu şi Francisc Bartok, prezente în expoziţie. Răsunetul acestei mari izbânzi şi ecoul ei, precum şi calitatea de „apărător de ţară“ a lui Ştefan sunt sintetizate cum nu se poate mai bine în reuşita statuie ecvestră a marelui domn de la Podul Înalt – operă de artă a maestrului Mircea Ştefănescu. În expoziţie am etalat macheta acestei sculpturi din bronz.

Cea mai mare parte a expoziţiei pune accentul pe realizările şi influenţele ulteriore ale epocii lui Ştefan cel Mare, de aceea obiectele etalate ilustrează progresele culturii materiale şi spirituale de atunci şi de mai târziu. Prosperitatea şi rodnicia acestui timp sunt reprezentate în expoziţie prin replici ale costumelor de epocă şi prin produse ale atelierelor meşteşugăreşti de atunci (unelte de tot felul, arme, obiecte de podoabă şi de cult, obiecte de harnaşament etc.), dar şi prin realizări ale ocupaţiilor casnice, în special ale olăritului. Totodată, prin fotografiile importantelor biserici şi mănăstiri ctitorite de Ştefan şi printr-o serie de icoane şi cărţi sfinte, am dorit să sugerăm înflorirea artei creştine răsăritene şi destinul ei în Moldova ortodoxă a marelui Ştefan şi a urmaşilor săi.

La fel, producţia meşteşugărească şi chiar elementele de decor exterior ale unor biserici ştefaniene prezente în expoziţie, alături de steme ale Moldovei şi steaguri ale domnului întregesc o civilizaţie medievală aflată în continuă mişcare şi extrem de deschisă la nou, într-un context tumultos al Europei Răsăritene – ipostaziat în expoziţie prin cele două hărţi executate din piele. Foarte interesante sunt şi discurile ornamentale de la biserica mănăstirii Probota, semn că arta epocii lui Ştefan răzbătuse până la Petru Rareş, un alt renumit voievod care a încurajat evoluţia artistică.

De fapt, toată arta şi cultura epocii lui Ştefan cel Mare a reprezentat o îmbinare simplă şi omenească între duhovnicia cărţilor sfinte şi patosul din privirile personajelor icoanelor, peste care învăluirea veşmintelor şi broderiilor liturgice a avut darul de a îngemăna candela cu potirul, pentru ca măreţele „catedrale ale sufletului şi credinţei româneşti” să le vegheze de peste timp. La acestea se adaugă minunatele cahle de un bun gust şi cu motive artistice reprezentative, dar şi produsele meşterilor vremii. Aşadar, o reîntâlnire cu arta şi cultura epocii ştefaniene sau cu tot ceea ce le-ar putea sugera constituie oricând un bun prilej de a medita şi înţelege destinul artei ortodoxe româneşti în condiţiile unei vieţi culturale moldave profunde. De aceea, aflată mai mereu la frontiera dintre frumos şi divin, această artă medievală moldavă a evoluat şi s-a manifestat simplu şi măreţ între estetica unor trăiri sufleteşti şi sacralitatea specifică acelor vremuri, cu siguranţă în cadrele definitivate în timpul marelui voievod.

În fine, această expoziţie omagială şi-a propus şi a reuşit să ilustreze întreaga epocă de sinteze

creatoare a domniei lui Ştefan, precum şi arta şi cultura care au îmbinat înțelepciunea cuvântului cu frumusețea imaginii. De fapt, a vrut să arate acea artă ştefaniană calmă şi luminoasă, în cadrul căreia au contat credința ortodoxă şi sensibilitatea unui popor față de tot ce era atunci inovator. Aşadar, ceea ce rămâne miraculos la revederea ei este acel echilibru compozițional dintre sacru şi profan, sugerând, totodată, şi punerea cumpătată în rost a lucrurilor omeneşti. Oricum, frumusețea şi succesul acestei expoziții au fost asigurate de frumusețea artei ştefaniene - reprezentată în sine şi tronând misterios peste timp, ca de altfel şi faima marelui său creator.

ABSTRACT

At the beginning of January 2004, at Vaslui took place the opening of the commemorations of The Year of Steven the Great, under the UNESCO aegis. 500 years ago died one of the most important Romanian prince, Steven the Great, whose ruling made Moldavia an important princedom of South-Eastern mediaeval Europe.